

В таких умовах зростає роль виробничої і наукової громадскості в удосконаленні системи освіти і тому проведення спільних заходів по налагодженні співпраці є надзвичайно важливим.

Справжнє підвищення якості підготовки наукових кадрів потребує конкретних дій, якщо керівництво МОН України дійсно налаштоване підтримати позитивні зміни для сприяння розвитку освіти науки, а не їх всіяко гальмувати під тиском сил, яких влаштовує недосконала діюча система. Настав критичний час, коли в цій справі потрібно щось кардинально змінювати за змістом, а не за формою.

Список літератури

1. Лілія Гриневич: Майбутнє української економіки напряму залежить від розвитку математичної та природничої освіти. [Електронний ресурс] // <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/07/07/liliya-grinevich-majbutne-ukrayinskoyi-ekonomiki-naprya/>.

2. Наказ МОН від 06.11.2015 №1151 “Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266

3. Салов В.О., Панченко В.В. Підготовка фахівців для добувної промисловості України в умовах зміни нормативної бази вищої освіти // Форум гірників – 2015: матеріали між нар. конф., 30 вересня – 3 жовтня 2015 р., м. Дніпропетровськ. – Д: Національний гірничий університет, 2015. – Т.1. – С.253 – 259.

4. Засідання науково-методичної комісії з вищої освіти НМР МОН України за галуззю знань «Розробка корисних копалин» // БУРІННЯ. – 2013. - №10. – С. 86 – 88.

5. Вдовиченко А.І., Єрмаков П.П., Єрмаков М.П. Де новації в атестації? Сучасні інформаційні технології в оцінці наукового рівня фахівців. Газета «Дзеркало тижня. Україна», 2015. - №33, 11 вересня 2015.

6. Вдовиченко А.І., Єрмаков П.П., Єрмаков М.П. Шляхи удосконалення системи атестації наукових кадрів: пошук альтернативи // Форум гірників – 2015: матеріали між нар. конф., 30 вересня – 3 жовтня 2015 р., м. Дніпропетровськ. – Д: Національний гірничий університет, 2015. – Т.1. – С. 260 – 263.

7. Вдовиченко А.І., Єрмаков П.П., Єрмаков М.П. Нові підходи в оцінці наукового рівня фахівців // Нафта і газ. Наука – Освіта – Виробництво: шляхи інтеграції та інноваційного розвитку: матеріали Всеукраїнського науково-технічної конференції (м. Дрогобич, 8 – 9 травня 2015р). – Дрогобич: ТЗОВ «Трек – ЛТД». – 2015. – С 187 - 190.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ

*О.В. Горпинич, Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет»,
Україна*

Висвітлено європейський досвід контролю та забезпечення якості вищої освіти. Визначено чинники формування системи забезпечення якості в країнах Європейського Союзу. Обґрунтовано напрями створення системи гарантії та оцінювання якості вищої освіти в Україні.

Серед багатьох сфер життєдіяльності людини, для яких актуалізується проблема забезпечення якості, одне з чільних місць посідає сфера освіти. Це пов'язано як із недостатньо швидким реформуванням вітчизняної освітньої системи відповідно до

внутрішніх реалій України, так і з потребою підвищення її конкурентоспроможності в контексті європейської інтеграції. Через останнє, акценти в осмисленні проблеми якості освіти зміщуються в бік вищої професійної освіти, покликаної задовольняти потреби держави і суспільства в кваліфікованих фахівцях.

Забезпечення якості вищої освіти не є суто європейською проблемою. В усьому світі зростає увага до цієї проблеми, що пояснюється швидким розвитком вищої освіти. Європа має намір здійснити свою мету стати найбільш динамічною і інтелектуальною економікою у світі (Лісабонська Стратегія). Нові ініціативи і вимоги, що виникають як в Європі, так і поза її межами, з огляду на інтернаціоналізацію вищої освіти, потребують відповідної реакції. Формування системи забезпечення якості, заснованої на єдиних стандартах і рекомендаціях, свідчить про виникнення справжнього європейського виміру у сфері забезпечення якості, що має посилити привабливість Європейського простору вищої освіти [1]. Важливість поставленого завдання підтверджується розвитком, на жаль повільним, в Україні Болонського процесу, який визначає якість освіти як основу створення європейського простору. Одним з основних напрямів діяльності держав-учасниць Болонського процесу є європейська співпраця щодо забезпечення якості вищої освіти.

Якість вищої освіти є основним показником рівня довіри до навчальних закладів, сумісності національних систем освіти різних країн. Забезпечення якості освіти є завданням багатоплановим і охоплює такі аспекти [2]:

- наявність науково-педагогічних кадрів відповідного рівня кваліфікації, фінансових, матеріальних, інформаційних, навчально-методичних та інших ресурсів;
- розроблення та реалізація нових освітніх технологій;
- організація навчального процесу, яка адекватна сучасним тенденціям розвитку національної та світової вищої школи та рівню розвитку суспільства та економіки;
- визначення умов та параметрів системи оцінки (засоби моніторингу, діагностики) досягнень студентів;
- контроль освітньої діяльності та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання і на всіх рівнях - вищого навчального закладу, держави та на міжнародному рівні.

Отже, проблема якості освітніх послуг є однією з ключових для системи освіти будь-якої країни. Україна в цьому сенсі не є винятком. Швидше навпаки – жоден із численних українських ВНЗ не входить до 500 кращих університетів світу за провідними світовими рейтингами. Для порівняння, в Австралії серед 39 університетів, з яких 37 державних і які охоплюють 94% студентів країни, 8 входять до 200 кращих університетів світу. Нова Зеландія має 8 університетів, з яких 3 входять до 200 кращих [3].

Так, за даними національного фонду фундаментальних досліджень США, протягом останніх 10 років вища освіта і наука України, за сукупними показниками, перемістилася з 32-го на 41-е місце у світі. Зниження якості підготовки людського капіталу почало безпосередньо впливати на втрату конкурентоспроможності країни у світі. Виробництво в Україні високотехнологічної продукції, яка створювалася на основі нових знань, і її експорт протягом останніх 10 років постійно зменшувалися. Так, у 2001 році частка високотехнологічного експорту в загальному експорті України становила 5,5%, а в 2012-му - близько 4%, тоді як, наприклад, для Китаю цей показник за такий же відрізок часу різко зростав — з 18 до 33% [4].

В грудні 2014р. в м. Києві відбулася міжнародна конференція «Інституційні аспекти забезпечення якості вищої освіти України» [5]. Учасники з України (представники владних структур, Федерації роботодавців України, освітянської спільноти, експерти) та учасники міжнародного рівня (представники Британської Ради в Україні, ЄФО, Ради Європи, ЄС, міжнародні експерти) обговорювали стан освіти в Україні, зокрема якість підготовки фахівців, визначали шляхи та перспективи імплементації європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості освіти.

Тимо Куусела, керівник програм Європейського фонду освіти в Україні, зазначила, що Україна, на жаль, до останнього в освітянській діяльності не дотримувалась вимог

європейських стандартів забезпечення якості. Одна з причин такого стану – відсутність сучасного розуміння дефініції «якість освіти», зокрема вищої освіти, в аспекті розгляду її як теоретично-практичної проблеми, і як наслідок - не ефективне формування та управління якістю знань майбутніх фахівців.

Інна Совсун, в той час перший заступник Міністра освіти і науки України, акцентувала увагу на тому, що Європейський простір вищої освіти потребує переходу від вертикального до горизонтального забезпечення якості освіти з формуванням нових критеріїв оцінки діяльності закладів вищої освіти (ЗВО). В той же час не багато в Україні ЗВО, які готові взяти на себе відповідальність за необхідний рівень якості освіти, тобто реалії такі, що виші демонструють різну якість. Безперечно, в боротьбі за якісну освіту не всі заклади вищої освіти можуть бути переможцями, але лідери будуть конкурентоспроможні на європейському ринку освітніх послуг. Ось чому вища школа України потребує швидкої імплементації міжнародних вимог до формування та забезпечення якості освіти, а впровадження системи її забезпечення чекає складний шлях, на якому буде відчуватися опір інноваціям.

Сьогодні більшість українських вузів користуються традиційною схемою *внутрішньої* перевірки якості освіти, яка зазвичай включає такі елементи, як [6]: наявність затверджених у встановленому порядку навчальних планів, графіків навчального процесу, робочих програм з дисциплін; відповідність змісту навчальних планів і робочих програм критеріям та стандартам якості вузу; відповідність елементів навчального процесу (лекцій, семінарів, лабораторних занять тощо) затвердженим планам та програмам; комплектність і достатність методичного забезпечення з дисциплін (методичні вказівки, конспекти лекцій, настанови виконання лабораторних робіт тощо); регулярність і рівень організації поточного контролю (контроль якості знань студентів, їх задоволеність якістю навчального процесу); відносна оперативність прийняття та реалізації коригуючих заходів.

На жаль, в сьогоденні незалежного *зовнішнього* оцінювання якості професійної вищої освіти в Україні не існує. Загальнонаціональна незалежна система оцінки якості освіти має стати невід'ємною частиною інфраструктури неперервної освіти, що дозволяє забезпечити єдність освітнього простору й підвищення об'єктивності процедур оцінки досягнутого освітнього рівня. До цієї системи мають увійти спеціалізовані експертні організації, що здійснюють освітянські консалтинг та аудит (внутрішній та зовнішній) [7].

Не можна не погодитися з твердженням того, що увага держави та суспільства до якості освіти заохочує прагнення навчальних закладів до підвищення якості своєї освітньої діяльності, що сприяє формуванню конкурентного середовища серед закладів освіти [8]. Для цього вони самі повинні формувати внутрішні процедури контролю, які б відповідали міжнародній практиці. Однак визнання високої якості підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою має базуватися на зовнішній оцінці національним та міжнародним професійним співтовариством, тобто відбуватися шляхом проведення незалежної акредитації. Тільки тоді можна буде створювати атмосферу змагальності та підтримувати бажання вишів підвищувати якість підготовки випускників, коли вона буде оцінюватися і визнаватися корпоративними спільнотами освітніх структур і роботодавців.

Таким чином, актуальність проблеми модернізації системи забезпечення якості освіти в Україні повинна розглядатися, в першу чергу, в контексті загальноєвропейського простору вищої освіти. Сама актуальність дослідження визначається невідповідністю та його подоланням між вимогами до конкурентоспроможної, якісної національної освіти, що повинна базуватися на європейських стандартах і рекомендаціях забезпечення якості, та неудосягнутим механізмом оцінки, зокрема зовнішнього, якості вищої професійної освіти України.

Мета та науково-практичні завдання досліджень у вирішенні зазначених проблем полягають в наступному:

- аналіз європейських моделей забезпечення якості вищої освіти, зокрема щодо організації зовнішньої оцінки якості на підставі «Європейських стандартів і рекомендацій щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти»;

- обґрунтування напрямків незалежної оцінки якості професійної вищої освіти України як прояву втілення вітчизняного проекту «Якість освіти»;

- визначення механізму формування та функціонування системи забезпечення якості на базі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання, які виступають зовнішніми суб'єктами управління якістю професійної освіти.

Європейські моделі забезпечення якості вищої освіти.

Як відзначалося, дослідження проблеми якості вищої освіти в європейському контексті обумовлене стратегічним курсом України на входження в Європейський Союз. Зміст поняття «якість освіти», показники, за якими вона визначається й оцінюється, інтерпретувались і уточнювались різними теоретиками та практиками: «засвоєння необхідної суми знань», «оптимальна організація життєдіяльності університетів» (В. Гумбольдт); «реалістичне сприйняття набутого знання» (К. Ясперс); «оволодіння загальною культурою» (М. Данилевський, П. Сорокін, А. Тойнбі); вміння «знайти своє місце в системі виробничих і соціальних відносин» (М. Вебер); «ефективне керування технічними соціальними системами» (Е. Оффлер).

У межах сучасної філософії освіти це поняття розглядають як «багатогранну модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, в якому відбувається її розвиток та системи освіти, що реалізує її на певних етапах навчання людини» [9]. Структуру поняття «якість освіти» складають: а) якість навчально-методичної бази; б) якість педагогічних кадрів та професорсько-викладацького складу; в) якість об'єкта навчання.

Дуже влучно Аурелія Валейкене (експерт Ради Європи, заступник директора Центру оцінки якості, Литва) визначила засади, на яких базується оцінка якості освіти – «придатність мети» та «придатність до мети» [5].

Як свідчить огляд існуючих джерел, європейські моделі оцінки якості вищої освіти переважно поділяють такі світові концептуальні підходи:

- утвердження пріоритету оцінки «споживача» над оцінкою «виробника»;
- комплексний розгляд проблеми якості через створення ключових елементів (освітніх стандартів, оцінки досягнень незалежними організаціями, автономії освітніх закладів та ін.);
- визначення рейтингу вищих навчальних закладів переважно за такими основними параметрами, як репутація в суспільстві, вступний конкурс, науковий потенціал професорсько-викладацького складу, фінансові ресурси закладу, задоволеність студентів якістю та організацією навчального процесу, задоволеність роботодавців якістю підготовки фахівців;
- повага до відмінностей між різними національними системами, а також до індивідуальних конкурентних переваг з оцінюванням закладу в цілому;
- поєднання внутрішньої і зовнішньої оцінки;
- використання оцінки як засобу звітності та як засобу сприяння розвитку навчального закладу;
- використання багаторівневого системного моделювання при плануванні досліджень з якості освіти;
- широке розуміння освітніх досягнень (досягнення з предмета, динаміка освітніх досягнень, відношення до навчальних предметів; ключові міжпредметні компетентності; задоволеність освітою; подальша освіта і кар'єра);
- проведення моніторингу якості на національному та міжнародному рівнях як основи для прийняття управлінських рішень;
- розуміння, що якість університетської освіти не піддається абсолютному та однозначному вимірюванню, оскільки таке вимірювання має включати наявний рівень соціально-економічного розвитку країни, реальні доходи, обсяги споживання матеріальних і духовних благ та послуг, а також різні рівні розвитку потреб людини;
- тенденція до використання єдиної термінології, що сприяє покращенню міжнародної комунікації як між національними системами вищої освіти, так і між різноманітними освітніми профілями (програмами підготовки) [10].

Одним із найважливіших процесів, що відіграє роль каталізатора посилення уваги до проблем якості вищої освіти в Європі, є реалізація принципів Болонських декларацій. Відповідно до них відбувається:

- зближення національних та профільних стандартів та процедур оцінки;
- активізується європейське співробітництво в межах контролю якості на основі зіставних критеріїв та методик;
- виробляються «порогові» стандарти для окремих дисциплін (чи циклу дисциплін), які не зводяться до часових чи змістовних параметрів освітнього процесу;
- створюються системи незалежного оцінювання, що веде до формування вищої освіти з «європейським знаком якості»;
- проводяться вимірювання (акредитація) на рівні окремих освітніх програм;
- координуються підходи до стандартів транснаціональної освіти, що веде до її легітимації;
- розробляються критерії, інструменти та процедури для органів акредитації;
- впроваджуються стандарти ISO 9001, ISO 17024 - основи інтеграції в єдиний освітній простір країн ЄС і тих країн, що до них приєдналися [11, 12].

Відомі три основні моделі якості освіти [13]:

- англійська - базується на внутрішньому самооцінюванні якості в межах певного вищого навчального закладу;
- французька - передбачає зовнішню оцінку вищого навчального закладу з погляду його відповідальності перед суспільством;
- американська - поєднує риси як англійської, так і французької моделей.

В основу європейської системи забезпечення якості вищої освіти покладена саме американська модель, яка є найприйнятнішою в умовах інтеграційних освітніх процесів. В Європі поки що відсутня єдина система інституційної оцінки діяльності освітніх установ, аналогічна системі акредитації в США. Проте в кожній країні існують свої підходи до забезпечення й оцінки якості вищої освіти,

Європейські стандарти і рекомендації забезпечення якості вищої освіти

Починаючи з кінця 80-х - початку 90-х рр. ХХ ст. як у першій, так і в другій системах розпочалися інтеграційні процеси, метою яких є не стільки здійснення контролю з боку держави, як проведення моніторингових досліджень з метою розвитку, вдосконалення і саморегуляції діяльності ВНЗ. Особливо активно ці процеси почали розвиватися на початку ХХІ ст., коли в Європі виникла Європейська асоціація із забезпечення якості у вищій освіті (European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)). Вона була створена у 2000 році як Мережа для заохочення європейської співпраці у сфері забезпечення якості, контролю та гарантування якості освіти в європейському освітньому просторі.

У 2003 році міністри країн-учасниць Болонського процесу у Берлінському комюніке [14]. доручили ENQA розробити в співпраці з іншими організаціями [European University Association (EUA); European Association of Institutions in Higher Education (EURASHE); and the National Unions of Students in Europe (ESIB)] (група E4) єдині узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення та оцінки якості освіти. Результатом такого звернення стала розробка у 2005р. стандартів і рекомендації оцінки якості вищої освіти – European quality assurance standards and guidelines (ESG), що містять три групи стандартів.

1. Стандарти для внутрішнього гарантування якості вищого навчального закладу.
2. Стандарти для зовнішнього гарантування якості вищого навчального закладу.
3. Європейські стандарти для зовнішніх агентств з гарантування якості [15].

Мета стандартів і рекомендацій, їх призначення полягають в наступному:

- покращення освіти в Європейському просторі;
- інформування зацікавленості суб'єктів освіти про процеси, що відбуваються, та про результати у цій галузі;
- створення спільної системи поглядів щодо надання вищої освіти та забезпечення її якості в межах Європейського простору;

- надання допомоги і визначення орієнтирів для вищих навчальних закладів при розробці своїх власних систем забезпечення якості;
- надання допомоги і визначення орієнтирів для агенцій, які здійснюють незалежні перевірки якості;
- формування зовнішнього забезпечення якості більш прозорим і зрозумілим;
- створення спільної основи для діяльності як закладів освіти, так і агенцій із забезпечення якості;
- стимулювання розвитку закладів вищої освіти, котрі підтримують активну дослідницьку та освітню діяльність.

Згідно зі стандартами гарантування якості освіти здійснюється на інституціональному, національному та європейському рівнях [16].

Стандарти і рекомендації ґрунтуються на ряді основних принципів *внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти* в Європейському просторі вищої освіти, а саме:

- зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства в цілому у високій якості вищої освіти;
- ВНЗ несуть основну відповідальність за якість наданих ними освітніх послуг і за те, як ця якість забезпечується;
- інтереси суспільства щодо якості та стандартів вищої освіти мають бути захищені;
- потрібно розвивати і вдосконалювати якість навчальних програм в інтересах студентів та інших бенефіціарів вищої освіти на Європейському просторі вищої освіти;
- мають існувати ефективні та надійні організаційні структури, у межах яких ці академічні програми здійснюються та підтримуються;
- важливість прозорості і використання зовнішньої фахової допомоги в процесах забезпечення якості;
- створення культури якості у ВНЗ має отримати всіляку підтримку;
- необхідно розробити процеси, за допомогою яких ВНЗ зможуть демонструвати свою відкритість та підзвітність, включаючи підзвітність за державні і приватні інвестиції;
- забезпечення якості, яке гарантує відкритість та підзвітність, повністю сумісне з процесами забезпечення якості для підвищення ефективності роботи закладу;
- заклади вищої освіти мають демонструвати свою якість як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Таким чином, європейська система забезпечення якості освіти базується на Європейських стандартах і рекомендаціях.

Європейські стандарти і рекомендації щодо *зовнішнього забезпечення якості вищої освіти* визначають використання внутрішнього забезпечення якості. Тобто процедури зовнішнього забезпечення якості повинні враховувати ефективність процесів внутрішнього забезпечення якості. Важливо, щоб власна внутрішня політика та процедури закладів уважно оцінювалися в ході зовнішніх процедур для того, щоб визначити, наскільки ці стандарти дотримуються. Якщо заклади вищої освіти можуть продемонструвати ефективність своїх власних процесів внутрішнього забезпечення якості, і якщо ці процеси належним чином забезпечують якість і стандарти, тоді зовнішні процеси можуть бути менш інтенсивними, і навпаки.

Таким чином, загальна ефективність різних форм зовнішнього оцінювання якості освіти у значній мірі залежить від наявності чітко виписаної стратегії внутрішнього забезпечення якості, яка має конкретні цілі, а також від застосування освітніми закладами механізмів і методів, які забезпечують досягнення зазначених цілей.

*Європейські спеціалізовані незалежні агенції (громадські організації)
із забезпечення якості вищої освіти.*

Важливою ознакою сучасних європейських і світових систем оцінювання якості вищої освіти є функціонування спеціалізованих незалежних агенцій (громадських організацій) із забезпечення якості вищої освіти. Агенції займаються розробкою інструментарію й методик оцінки якості, а також здійснюють перевірки якості освіти [17]. Такі суб'єкти управління якістю освіти, які діють у Європейському просторі вищої освіти, мають повний юридичний

статус і відповідають всім вимогам законодавства країни, в якій вони функціонують. Агенції офіційно визнані державними компетентними органами.

Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі визначено ряд стандартів для таких агенцій. Ці стандарти встановлюють, що агенції повинні:

- регулярно здійснювати заходи із оцінювання якості освітньої діяльності, як на рівні закладу в цілому, так і на рівні окремих навчальних програм;
- мати достатні та збалансовані ресурси для того, щоб здійснювати оцінювання;
- мати чітко сформульовані цілі та завдання своєї діяльності, викладені у програмній заяві, що відкрита для громадського загалу;
- бути незалежними;
- використовувати процеси, критерії та процедури оцінювання, що визначатимуться наперед і будуть доступними для широкого загалу.

Незалежність у цьому контексті розуміється як відповідальність за свої дії, так і гарантії того, що ВНЗ, органи управління освітою не впливатимуть на висновки і рекомендації, що вони їх готуватимуть.

Навіть серед професійної спільноти, яка займається забезпеченням якості, існують досить серйозні розбіжності у поглядах на те, якими мають бути стосунки між вищими навчальними закладами і тими, хто здійснює зовнішнє оцінювання їхньої діяльності. Деякі агенції, що акредитують навчальні програми чи освітні заклади, дотримуються тієї точки зору, що зовнішнє забезпечення якості - це, в основному, «захист споживача», що вимагає встановлення чіткої дистанції між агенцією із забезпечення якості та вищим навчальним закладом, роботу якого вона оцінює.

В той же час інші агенції вбачають основну мету зовнішнього забезпечення якості у наданні вищим навчальним закладам порад і підтримки в їхньому намаганні підняти стандарти і покращити якість своїх навчальних програм і відповідних кваліфікаційних рівнів. В останньому випадку необхідна тісна взаємодія між тими, хто оцінює, і тими, кого оцінюють. Інші ж намагаються зайняти проміжну позицію між цими двома підходами та врівноважити підзвітність і покращення якості.

Але не лише агенції із забезпечення якості мають різні погляди та підходи. Досить часто вищі навчальні заклади і представницькі студентські органи мають різні інтереси: перші прагнуть високого рівня автономності із мінімальним зовнішнім регулюванням, в той час як другі бажають, щоб заклади освіти були публічно підзвітними завдяки частим перевіркам на рівні навчальних програм або кваліфікацій.

Агенція демонструє свою незалежність реалізуючи такі принципи:

- незалежність її діяльності від вищих навчальних закладів та урядів гарантована офіційними документами (наприклад, документами про управління чи законодавчими актами);

- опис її процедур і методів та їхня реалізація, відбір та призначення незалежних експертів, а також визначення результатів її процесів із забезпечення якості відбуваються автономно й незалежно від урядів, вищих навчальних закладів та органів політичного впливу;

- хоча в ході перевірки вищих навчальних закладів різні групи учасників, включаючи студентів, висловлюють свої думки, які беруться до уваги, кінцеві висновки процесу перевірки якості залишаються на відповідальності агенції.

Процеси, критерії та процедури, котрі застосовуються агенціями, повинні визначатися наперед і бути доступними для широкого загалу. Ці процеси включають:

- самооцінювання чи еквівалентну процедуру, яку здійснює суб'єкт діяльності із забезпечення якості;
- зовнішнє оцінювання, яке здійснює група незалежних експертів;
- залучення представників студентства;

- публікацію звіту, разом із будь-якими рішеннями, рекомендаціями чи іншими офіційними результатами;

- подальшу послідовність дій з метою пересвідчитись, що суб'єкт діяльності із забезпечення якості вжив необхідних заходів у відповідності до рекомендацій, які були зроблені у звіті за результатами перевірки.

Незалежний статус агенцій із оцінювання якості освіти є одним із критеріїв для членства в Європейській мережі із забезпечення вищої освіти (ENQA).

Наведемо приклад діяльності такої незалежної агенції у Великій Британії. Агенція із забезпечення якості (Quality Assurance Agency - QAA) Великої Британії - це незалежний орган, що фінансується за рахунок внесків ВНЗ та контрактів із головними установами, що займаються фінансуванням вищої освіти. Ця агенція зареєстрована як благодійна організація. В Асоціації працює 125 осіб, також до роботи залучається понад 550 рецензентів. Сфера відповідальності QAA – «слідкувати за дотриманням вимог громадського інтересу (publicinterest) у стандартах кваліфікацій вищої освіти та заохочувати постійне покращення менеджменту якості вищої освіти» [18].

У своїй роботі QAA використовує принцип peer-review - рецензування роботи «рівними» (peers), тобто виконання навчальної функції ВНЗ оцінюють викладачі інших закладів, адміністративної - представники адміністрацій. Починаючи із 2009 року в усі команди з оцінювання включаються також студенти. За такої побудови роботи стає неможливою поява специфічної верстви бюрократів, які б займалися тільки оцінюванням діяльності інших, не працюючи при цьому безпосередньо у навчальних закладах. Працівники агенцій водночас займаються впорядкуванням отриманих звітів, організацією процесу оцінювання тощо. QAA обов'язково публікує звіти про проведені оцінювання. Уся ця інформація знаходиться у вільному доступі на веб-сайті Асоціації. Усі університети та коледжі проходять оцінювання раз на 6 років у рамках Інституційного аудиту. За результатами Інституційного аудиту виносяться судження про рівень довіри, який можна надати теперішньому менеджментові якості програм та гарантування рівня академічних стандартів присуджуваних ступенів.

Зовнішнє управління якістю професійної освіти України Національним агентством із забезпечення якості і незалежними установами оцінювання

З прийняттям Україною у 2014р. Закону «Про вищу освіту» почався новий етап розбудови якості освіти [19]. Зокрема це проявляється в нормативно-законодавчому регламентуванні розробці та функціонування системи забезпечення якості вищої освіти (розділ V, статті 16-25). Система складається з наступних підсистем.

1. Підсистема внутрішнього забезпечення якості освіти вищими навчальними закладами.
2. Підсистема зовнішнього забезпечення якості освіти у вищих навчальних закладах.
3. Підсистема забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Остання підсистема передбачає здійснення основних процедур і заходів, що пов'язанні з забезпеченням наявності та ефективності процесів і процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; з забезпеченням наявності достатніх і збалансованих ресурсів для здійснення процесів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; з забезпеченням незалежності у діяльності Національного агентства і незалежних установ оцінювання якості вищої освіти.

Згідно ст. 18 Закону Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти:

- формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм;
- аналізує якість освітньої діяльності вищих навчальних закладів;
- проводить ліцензійну експертизу та готує експертний висновок щодо можливості видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності;
- формує за поданням вищих навчальних закладів (наукових установ) пропозиції щодо переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на відповідних рівнях вищої освіти;

- проводить акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти;

- формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, вищих навчальних закладів України, за якими можуть визначатися рейтинги вищих навчальних закладів України;

- акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Національне агентство через акредитовані незалежні агенції має забезпечити нову практику повноцінного моніторингу та незалежну експертизу вищих навчальних закладів. Питання полягає лише в тому, як ефективно це забезпечити? Створення Національного агентства не є перерозподілом функцій, а є елементом формування нової системи противаг у вищій освіті. Разом з тим Закон «Про вищу освіту» містить в собі небезпеку того, що замість формування нової системи противаг може відбутися простий перерозподіл функцій між Міністерством освіти та Національним агентством. Є вагомими підстави для критики у наданні агентству визначений Законом статусу. Зокрема, є загроза, що його створення не є виходом із ситуації, а є лише перенесенням важливих функцій у інші (неміністерські) руки. Слід уникнути ситуації, коли, розглядаючи Національне агентство як самодостатній суб'єкт без його зв'язку з іншими суб'єктами, освітянська спільнота буде сприймати появу нового органу як лише елемент в процесі перерозподілу функцій управління якістю освіти, який не веде до якісних змін системи. Для цього, наприклад, обов'язково потрібно формувати правове поле для функціонування незалежних агенцій з оцінювання якості освіти різних форм власності.

Отже, з огляду наведеного, висновки полягають в наступному.

1. Національне агентство з забезпечення якості вищої освіти не повинно розглядатися поза розглядом питання щодо незалежних агенцій з забезпечення якості вищої освіти та формування феномену освітнього консалтингу в Україні. Робота Національного агентства значною мірою має бути направлена на забезпечення діяльності незалежних агенцій.

2. Національне агентство як колегіальний орган в своїх рішеннях має спиратися виключно на висновки незалежних агенцій та незалежних експертів. Закон дозволяє неоднозначно інтерпретувати відповідні положення та вибудовувати відповідну непрозору практику.

3. Основні функції Національного агентства мають полягати в акредитації незалежних агенцій з забезпечення якості вищої освіти, акредитації вишів, арбітражу, підготовці відповідних рішень для міністерства стосовно закладів вищої освіти. Норма закону про акредитацію спеціалізованих вчених рад ЗВО Національним агентством є такою, що підриває автономію вишів.

4. Формування Національного агентства з забезпечення якості вищої освіти має розглядатися як складова формування нової системи противаг у вищій освіті. Успіх реформи вищої освіти залежить не від формування того чи іншого органу, а від побудови ефективної системи противаг у вищій освіті.

Аналіз Європейських стандартів і рекомендацій забезпечення якості вищої освіти дозволяє виділити основні вимоги і напрямки імплементації європейської системи забезпечення якості освіти в Україні, які стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення [20]:

- чітке визначення політики і пов'язаних з нею процедур забезпечення якості;

- стратегія, політика, процедури і виконавці повинні мати визначений офіційний статус;

- формулювання і оприлюднення і послідовне дотримання критеріїв, на яких повинна базуватись будь-яка діяльність із забезпечення якості.

- відповідність доступних ресурсів поставленим цілям та процедурам їх реалізації;

- участь у процесах забезпечення якості усіх зацікавлених сторін.

- регулярний моніторинг і звітність;

- публічність і доступність усієї інформації з питань забезпечення якості освіти.

Виконання вказаних вимог передбачає здійснення наступних заходів:

- розробка рекомендації щодо запровадження національних Стандартів та Рекомендацій для забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;

- створення системи акредитацій та Національного освітнього акредитаційного центру;
- підвищення міжнародного рівня участі України у зовнішній системі забезпечення якості;
- розробка та запровадження правових механізмів участі роботодавців в процедурі контролю та суспільної відповідальності за якість вищої професійної освіти;
- підвищення рівня участі студентів у національній системі забезпечення якості;
- запровадження постійно діючого моніторингу якості вищої освіти з урахуванням світового, європейського та національного досвіду;
- удосконалення рейтингової системи оцінювання результатів діяльності вищих навчальних закладів як інструментів управління якістю вищої освіти;
- запровадження і розвиток практики забезпечення доступності і прозорості інформації з питань забезпечення якості у вищій освіті на всіх рівнях: окремого ВНЗ, національному та міжнародному рівнях.

Таким чином, країни Європи за десять останніх років створили ефективні системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти на основі спільних стандартів та рекомендацій. Міжнародна освітня спільнота сьогодні сходиться на думці, що немає і не може бути абсолютно ефективної інтернаціональної системи забезпечення гарантії якості вищої освіти. Кожна країна вирішує це питання з врахуванням особливостей національної системи вищої освіти.

Очевидно, що система вищої освіти України мусить іти шляхом взаємного наближення власних напрацювань та новітнього європейського досвіду в питанні вироблення стандартів якісної освіти. Європейські стандарти і рекомендації щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти є нормативною базою системи управління якістю освіти.

Закон України «Про вищу освіту» спрямовано на реалізацію цих стандартів і рекомендацій, зокрема в сфері зовнішнього гарантування якості вищого навчального закладу та функціонування зовнішніх агентств з гарантування якості.

Заклади вищої освіти України чекає шлях усвідомлення поняття «якість освіти» при компетентнісній парадигмі навчання, опанування європейських стандартів і рекомендацій як підґрунтя для створення та імплементації відповідних систем управління та забезпечення якості освіти. Доцільним, на наш погляд, є посилення уваги до таких напрямків роботи, як:

- створення систем якості освіти різних рівнів;
- розробка систем менеджменту якості досягнень студентів та діяльності суб'єктів навчального процесу.

Список літератури

1. Горпинич О.В. Європейська система забезпечення якості вищої освіти: досвід та механізми її імплементації в Україні / О.В. Горпинич, В.О. Салов // Зб. мат. міжнар. конф. «Форум гірників-2013», 2-5 жовт. 2013., м. Дніпропетровськ. – Д.: Національний гірничий університет, 2013. – Т. 4. – С. 286–294.

2. Бабин І. Формування системи забезпечення якості вищої освіти // Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. - Ч. 2 / Упоряд.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І. Бабин. — Т.: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – С. 109–117.

3. Карпенко М. Європейський досвід для створення ефективної системи контролю та оцінки якості вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / М. Карпенко. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/745/> – Назва з екрана.

4. Згуровський М. Україна: вища освіта на зламі суспільного розвитку [Електронний ресурс] / М. Згуровський. – Режим доступу: <http://eurosvita.net/index.php/?category=1&id=2524> – Назва з екрана.

5. Інституційні аспекти забезпечення якості вищої освіти України: матеріали міжнародної конференції / Міністерство освіти і науки України. – К., 12.12.2014.

6. Шинкарук В. Шлях до якісної вищої освіти [Електронний ресурс]. / В. Шинкарук. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/shlyah-do-yakisnoyi-vischoyi-osviti.html> – Назва з екрана.
7. Горпинич О.В. Сертифікація професійної кваліфікації спеціалістів агенціями з контролю та оцінювання якості освіти як складової незалежної оцінки якості вищої освіти / О.В. Горпинич // Удосконалення системи моніторингу забезпечення якості вищої освіти України». Матеріали науково-метод. конфер., Дніпропетровськ, 21-22 березня 2013. – Дніпропетровськ: НГУ, 2013. – с. 242-247// http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/met_komisija_a_galuzi_0503 – назва з екрана.
8. Каланова Ш. Незалежна національна акредитація як чинник конкурентоспроможності системи освіти / Ш. Каланова // Вища школа. – 2014. – №2. – С. 44–49.
9. Вікторов В.Г. Управління якістю освіти: соціально-філософський аналіз / В.Г. Вікторов. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 286 с.
10. Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні / О.П. Мещанінов. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 460 с.
11. Селезнева Н.А. Теоретико-методологические основы качества высшего образования: научный доклад [Електронний ресурс] /Н.А. Селезнева, А.И. Субетто. – Режим доступу: <http://www.trinitas.ru/rus/dok/0012/001a/00120115.htm> – Назва з екрана.
12. Ямко Ю.Ю. Управління якістю освіти на основі процесного підходу в умовах транзитивної економіки / Ю.Ю. Ямко // Вища школа України. – Додаток 3, т.4. – 2006. – С.239–242.
13. Якименко Ю.І. Вдосконалення системи контролю якості вищої технічної освіти та Болонський процес / Ю.І. Якименко // Матеріали Всеукраїнської наради ректорів вищих технічних закладів "Вища технічна освіта України і Болонський процес". – Х.: НТУ «ХПІ», 2004. – С. 124–136.
14. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. “Realising the European Higher Education Area” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bologna-berlin2003.de/pdf/Communique1.pdf – Назва з екрана.
15. [Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area](http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf - Назва з екрана.
16. Стандарти та норми забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти // Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. – Ч. 3 / Упоряд.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин; За ред. С.М. Ніколаєнка – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 83–109.
17. Горпинич О.В. Забезпечення якості європейської вищої освіти на підставі стандартів і рекомендацій щодо зовнішньої оцінки якості / О.В. Горпинич // Управління якістю підготовки кадрів з вищою освітою через удосконалення процедур ліцензування, акредитації та рейтингування: Матеріали науково-метод. конфер. – Дніпропетровськ, 2012. – Том 1. – С. 36–41.
18. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://qaa.ac.uk/abouts/Pages/default.aspx/> - Назва з екрана.
19. Закон України «Про вищу освіту» / Відомості Верховної Ради. – 2014. – №37–38.
20. Карпенко М. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні [Електронний ресурс] / М. Карпенко. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm> – Назва з екрана.